

EVROPA IN SLOVENCİ 1815 - 1848

Dunajski kongres (1814 -1815)

- Po zmagi nad Napoleonom – 25 let vojn – je bilo treba razmere v Evropi na novo urediti.
- Septembra 1814 so se na Dunaju sestali vladarji in vodilni politiki večine evropskih držav.
- Dogovorili so se o novi politični ureditvi Evrope.
- Predstavniki so želeli obnoviti svet, ki ga je razrušila francoska revolucija → tega niso mogli storiti.
- Ravnotežje moči:

Ravnatežje moči

- Vodstvo velesil: Avstrija, Rusija, Prusija, Anglija, tudi Francija.
- Razpravljali o tem, kako bi zagotovili trajen mir v Evropi. → to videli v vzpostavitvi ravnatežja moči med velesilami (želeli pa so tudi ustaviti širjenje revolucionarnih idej, postaviti nove meje evropskim državam).
- Menili so, da se to da doseči z dogovorom o teritorialnih spremembah in zagotovitvijo stabilnega notranjega reda v posameznih državah.
- Rusija in Prusija sta se potegovali za ozemlja Poljske in Saške.
- Do pravih političnih rešitev je prišlo šele spomladi 1815, ko so izvedeli, da je Napoleon zapustil Elbo, se izkrcal v Cannesu in za 100 dni prevzel oblast v Franciji.
- Združena angleško-pruska vojska v bitki pri Waterlooju porazila Napoleona.

Delna obnova starega reda

- Izhajali so:
  - o iz načela legitimnosti vladarjev (le-ti naj bi svojo oblast izvajali iz tradicije in božje milosti)
  - o prepričanja, da lahko do stabilnih razmer v Evropi privede le ponovna vzpostavitev (restavracija) političnih, gospodarskih in družbenih razmer izpred francoske revolucije.
  - o → poskušali so na prestole postaviti stare vladarje oz. njihove legitimne naslednike ter obnoviti staro politično in teritorialno ureditev.
- Spremembe prevelike, nasprotja med velesilami izjemna (industrijska Anglija, zaostala Rusija) – ciljev jim ni uspelo uresničiti.
- Predstavniki starih dinastij so lahko zasedli prestole le v: npr. Španiji, Franciji, Portugalski, na Sardiniji.
- Velesile so se na Dunaju sporazumele o oblikovanju novih in priznanju starih držav, vprašanju njihove notranje ureditve pa so se skušale izogniti.
- Niso želele obsežnih ustavnih in družbenopolitičnih reform, razvojne možnosti pa so kljub temu ostale odprte in različne.

Ozemeljske spremembe

- Francija:

- o morala 1813 podpisati pariški mir, s tem je postala kraljevina (vladali Burboni).
- o Ozemlje se je moralo povrniti v čas pred letom 1792 (bila republika).
- o Vrniti je morala naropane umetnine (ni storila - Louvre).
- o Omejili so jo na levi breg Rena.
- o Kongres jo je obdal s srednje velikimi državami: Združena Nizozemska (Belgija + Nizozemska), Švica (povečala, 22 kantonov, priznana nevtralnost) in Piemontsko kraljestvo (vladali Habsburžani).
- Švedska: v zameno za Finsko je dobila Norveško.
- Anglija:
  - o Potrdila je svoj položaj prve kolonialne sile sveta.
  - o Pridobila Hannover, Helgoland, Malto, Mavricius, Celjon, Rt dobrega upanja. Ostale so ji vse kolonije.
- Rusija:
  - o Prikluči si Finsko, Besarabijo in večji del Poljske (dobi določeno avtonomijo).
  - o → razširi svoj politični vpliv proti Z → povzpe se na položaj vodilne evropske kopenske sile.
- Prusija: dobila del Poljske in Saške, Porenje, Vestfalijo.
- Nizozemska: dobi Belgijo.
- Avstrija:
  - o Odpove se Belgiji, dobi Salzburg, Ilirske province, Tirolsko, Vorarlberg, Galicijo, del Poljske ter S del Apeninskega polotoka (Lombardijo-Benečijo, Toskano, Modeno, Parmsko)
  - o → Metternich habsburški državi zagotovil odločilen vpliv v Italiji.
- Habsburška monarhija si je prilastila tudi vodilno vlogo v Nemčiji, ki so politično reorganizirali.

Nemška zveza

- Nastala je v srednjeevropskem prostori, da bi preprečila hegemonistične težnje Francije in Rusije.
- Nastala je leta 1815, obstajala do leta 1866 (do avstrijsko-pruske vojne).
- Sestavljalo jo je 35 nemških držav in 4 svobodna mesta. → zraven so spadale tudi avstrijske in pruske dežele, tudi večina Slovenije (razen Prekmurja in nekdanje beneške Istre).
- Zraven niso spadale: Ogrska, deli Poljske, Italijanske dežele.
- Najvišji organ zveze je postal zvezni zbor (zbor odposlancev) v Frankfurtu ob Majni (tu tudi kronali nemške cesarje).
- Zvezni zbor je imel še svoj ožji svet, ki mu je načelovala Avstrija.
- Za sprejetje kakršnegakoli sklepa je bila potrebna 2/3 večina → dejavnost zveze je bila močno omejena.
- Zvezni organ je imel predstojnosti:
  - o Vprašanja glede vojske.
  - o Zunanja politika.
  - o France.
- Članice so imele svojo notranjo politiko in gospodarstvo.
- Nemška zveza je tipična konfederacija.
- Odločilno vlogo je imela Avstrija, tudi Prusija (vsaj želela si jo je).

Drugi sklepi

- Dunajski kongres je postavil temelje Evrope + nekaj naprednih sklepov:
  - o Pravna varnost lastninskih razmer in pravica do emigracije (vključno s premoženjem).
  - o Potrdil načelo verske tolerance in se zavzel za emancipacijo Judov.
  - o Proti trgovini s sužnji (pobuda Anglije).
  - o Varstvo belgijske narodne manjšine na Nizozemskem.
  - o Švica dobila trajno nevtralnost.
  - o Prosta plovba po rekah.

Evropski koncert

- Velesile si niso bile enotne.
- 5 let po dunajskem kongresu sta se v Evropi izoblikovala 2 ideološka bloka: okoli Velike Britanije na eni strani in caristične Rusije na drugi.
- Val revolucij leta 1820-1821 - niso se več mogli izogibati notranjepolitičnim vprašanjem.

Sveta zveza

- Nastala leta 1815 kot rezultat kongresa.
- Glavne podpisnice: Rusija (Aleksander I.), Prusija (Vilijem III.), Avstrija (Franc I.).
- Delovala je po enakih načelih kot dunajski kongres.
- Namesto bratstva narodov je govorila o krščanstvu (bratstvo katoliških monarhov) → konzervativna smer.
- Politično pomembnejša je bila četverna zveza, ki so jo novembra 1815 podpisale Rusija, Avstrija, Prusija in Anglija.
- Šlo je za defenzivno zvezo proti Franciji → želeli ustvariti trajen mehanizem za ohranitev miru.
- Načini: vojaške intervencije in kongresi.
- Kongres v Aachnu (1818): aachnski sporazum, Francijo vključili med evropske velesile. V tem času je zveza dosegla največ, vse članice delovale popolnoma solidarno, cilj: mir po vsem svetu.
- Nasprotja med njimi povečevala.
- Kongres v Opavi (1820): prišlo je do razkola zaradi liberalnih in nacionalnih gibanj (Španija, Portugalska, ozemlje Italije). Zveza je razpadla na 2 skupini:
  - o Vzhodni blok - antirevolucionarni, konzervativni. Avstrija, Prusija in Rusija.
  - o Zahodni blok - zahodne konstitucionalne države: Velika Britanija in Francija. Konstitucionarni sistem: ustavna monarhija.
  - o Male in srednje velike evropske države niso imele vpliva na delitev, ki je določala njihov politični prostor. → soodločba malih narodov je bila kršena.

Kongresna diplomacija

- V njo so v letih 1820-1822 velesile reagirale na revolucije v sredozemskem prostoru.
- Kongresi v Opavi 1820, Ljubljani 1821 in Veroni 1822.
- Val revolucij se je začel v Španiji, kjer je kralj ukinil liberalno ustavo → Portugalska → Italija (politično razdeljena) → Grčija.
- Prišlo do nasprotja med Rusijo in Veliko Britanijo:
  - o ruski car je v imenu Svete alianse zahteval pravico do intervencije za ohranitev političnega in teritorialnega reda,
  - o Velika Britanija (s podporo Francije) pa je načelo intervencije zavrnila (menila je, da bi o vsaki intervenciji morale odločati predvsem ogoržene države, ne pa sveta zveza).
- Opavskega protokola, ki je predvideval, da v vseh državah, kje je prišlo do revolucije, s silo vzpostavijo staro stanje, Francija ni podpisala, Velika Britanija pa je protestirala.
- Kongres v Ljubljani (takrat je predstavljala središče evropske diplomacije)
  - Kongresni trg, Cesta 2 cesarev. Tavčar: Izza Kongresa → opisuje (napisano po dokumentarnem gradivu).
- Kongres v Veroni: prišlo je do še večjih nasprotij med zahodom in vzhodom, Francija ni podpisovala pogodb, Anglija se je odločila za protest.

Evropsko oblikovanje blokov

- Opavski program je dosledno izpolnjevala le Avstrija, čeprav je z vztrajanjem pri načelu legitimnosti velikokrat delovala v nasprotju z lastnimi političnimi interesi.
- Francija je kljub zavrnitvi opavskega programa pomagala zatreti revolucijo v Španiji (1823).
- Velika Britanija je po izbruhu grške vstaje najprej sodelovala z Avstrijo, da bi preprečila vmešavanje Rusije v grški osvobodilni boj, nato pa skupaj z Rusijo in Francijo podprla grške vstajnike.
- Postala je zaščitnica nacionalnih gibanj v Evropi.
- Francija se je vmešala v osvobodilni boj španskih kolonij v J Ameriki.
- Velika Britanija je 1825 priznala neodvisnost španskih kolonij → restavracijsko politiko Svete alianse je omejila na celinsko Evropo.
- Velika Britanija je lahko zaradi svoje gospodarske moči, otoške lege in liberalnega političnega sistema izvajala fleksibilno politiko evropskega ravnotežja.
- Preprečiti je želela oblikovanje nove hegemonialne sile na kontinentu.
- Za kongresni sistem iz leta 1815 je bila najbolj zainteresirana Avstrija. Nacionalna gibanja po Evropi so jo ogrožala, zato je pod Metternichom delovala v smeri stabilizacije teritorialnega reda v Evropi in blokade družbeno-političnih sprememb, zoper liberalizma in nacionalizma.
- Zveza je dokončno razpadla 1830, ko je prišlo do julijske revolucije v Franciji, kjer sta oba bloka zavzemala različna stališča do revolucije.
- Tudi zato, ker je znotraj Svete alianse prišlo do nasprotij med Avstrijo in Rusijo → vzhodno vprašanje ← križajo se interesi.
- Obe državi sta imeli tudi težave z večnacionalnostjo - nista nacionalno homogeni.
- Obe bosta zahtevali, da se ta ljudstva podredijo - zavračali nacionalna in liberalna gibanja.

Evropa med zahodom in vzhodom

- Oblikovanje blokov je doseglo višek po julijski revoluciji v Franciji.
- Velika Britanija in Francija sta na zahteve po družbenih spremembah odgovorili s političnimi in socialnimi reformami.
- Rusija in Avstrija sta nasprotovali vsakršnim reformam.
- V Nemški zvezi so se razmere razlikovale od države do države:
  - o liberalno-reformatorske sile so se krepile v južnonemških državah (Bavarska, Baden, Württemberg),
  - o Prusija pa je v glavnem sledila restavracijski politiki metternichovske Avstrije.

Reforma v Veliki Britaniji

- Imela je številne težave; npr. rast prebivalstva zaradi industrializacije in urbanizacije, naspotja med katoliki in anglikalci ...
- Nižji sloji so zahtevali demokratizacijo sistema (želeli volilno pravico) in socialnih reformah. Sprva so odgovorili z represijo.
- Zatrli zborovanje leta 1819, z zakoni poostrili cenzuro in preganjali politično sumljive.
- Delavci so vse težje prenašali pritiske kapitalistov.
- V 20.-letih je vlada postopno začela uvajati reforme:
  - o Sodoben upravni sistem.
  - o Ukinitev zakonodaje o združevanju delavcev – odpravili pravne ovire za ustanavljanje sindikatov.
  - o Razglasili emancipacijo katolikov – bili jim odprti uradi, službe, mesta v parlamentu.
  - o Volilna reforma in reforma lokalne samouprave.
  - o Pod vplivom množičnih zunajparlamentarnih gibanj (delavsko čartistično gibanje – zahtevalo splošne volilne pravice in socialne reforme, da bi delavci prišli v parlament, ter meščanska liga proti carini na žito) so britanske oblasti reformirale še druga področja.
  - o Prepovedali tovarniško delo otrok, mlajših od 9 let, omejili delo otrok med 9. in 18. letom starosti.
  - o V 40. letih je torijska vlada izpeljala več reform: dopolnili stari ubožni zakon, omejili delo žensk in otrok, določili 10-urni delavnik. Tudi zdravstveni zakon.
- Politična modernizacija Velike Britanije je bila dosežena z reformami.

Revolucionarna Francija

- Francoska ustava iz leta 1814 je ohranila nekaj pridobitev revolucije, hkrati pa dala odločilno moč monarhu.
- Vladar je združeval izvršilno oblast, pristojnost dvodomnega parlamenta pa so bile omejene.
- Le malo ljudi je imelo volilno pravico.
- Ludvik XVIII.: zaostрил cenzuro, omejil državljanske pravice, razglasil katoliško cerkev za državno. Po umoru kraljevega brata je režim začel z reakcionarnimi ukrepi (sile, ki zavirajo liberalna gibanja).

- o Pregarjali so politično sumljive osebe.
- o Volilni sistem so spremenili v korist najvišje obdavčenih.
- o Višje šolstvo je prišlo pod nadzor škofov.
- o Delež klerikov med profesorji na univerzah je rasteł.
- Karel X. je še stopnjeval antiliberalno usmeritev.
- Nasprotja med režimom in meščansko opozicijo so se hitro zaostrovala.
- Po sprejemu zakona o plačilu odškodnine nekdanjim emigrantom (1825) je moč opozicije v parlamentu naraščala, na volitvah 1830 je dobila večino v parlamentu.
- Zahtevala je razširitev volilne pravice, uveljavitev odgovornosti vlade parlamentu, omilitev cenzure in ukinitve posebnih pravic katoliške cerkve.
- Karel X. je razglasil štiri ordonanse, z njimi ukinil svobodo tiska, razpustil poslansko zbornico, zmanjšal št. poslancev in vezal volilno pravico le na davke do veleposesti.
- Prišlo do revolucije v Parizu, ki je v treh dneh premagala restavracijski režim, »pometla« z burbonsko dinastijo, onemogočila obnovitev absolutizma.
- Parlament je ukinil cenzuro, kalotiško cerkev kot državno, volilna reforma pa je razširila volilno pravico.
- Z revizijo (ponovno obravnavo) ustave in spremembo dinastije (kralj je postal Ludvik Filip iz orleanske dinastije) niso vzpostavili trajne politične stabilnosti → nezadovoljstvo nižjih slojev, nemiri, stavke, vstaje.
- Francoske vlade so nezadovoljstvo skušale blažiti z delnimi socialnimi reformami v korist delavstva in liberalizacijo gospodarstva, a zaradi nepripravljenosti na razširitev volilne pravice in korenitejše socialne reforme so pripravile tudi pogoje za izbruh februarske revolucije (1848).

Nemčija med reformami in otrploŝtjo

- Politični sistem Bavarske, Badna in Württemberga (kasneje še 12 drugih) temeljil na ustavi in omejeni parlamentarni demokraciji.
- Uveljavljanje liberalnih zahtev je bilo v ozemeljsko in politično razdrobljeni Nemški zvezi težavno.
- Prusija in Avstrija sta nasprotovali političnim reformam, zatirali vsa liberalna in nacionalna opozicijska gibanja.
- S karlovarskimi sklepi 1819 so:
  - o uvedli strogo cenzuro,
  - o univerzam odvzeli avtonomijo,
  - o prepovedali študentovska združenja
  - o ter oblikovali centralno preiskovalno komisijo (proti revolucionarnim gibanjem).
- S tem sta Avstrija in Prusija Nemško zvezo izločili iz procesa političnih sprememb, kakršne so se zgodile na zahodu.
- Zvezni parlament je 1820 v Frankfurtu potrdil dunajsko sklepno listino in v okviru Nemške zveze določil monarhično načelo kot temeljni politični model.
- 1832 je sprejel »ukrepe za ohranitev zakonitega miru in reda v Nemčiji, skoraj popolnoma odpravil svobodo tiska in združevanja.
- Na pobudo Avstrije so bile tudi reformno usmerjene nemške države prisiljene na političnem področju ostati bolj ali manj negibne.

Avtokratska Rusija

- Agrarna in fevdalna država, gospodarsko zaostala.
- Neomajan carizem do 1917 (februarska revolucija) – popoln nadzor nad zemljiškimi gospodi in pravoslavno cerkvijo.
- Absolutistično, caristično vladanje, vsako liberalno in nacionalno gibanje je bilo zavrto.
- Poskus upora: dekabristi (vojaško osebje – mladi vojaki v St- Petersburgu). Zahteve: odprava carizma, tlačanstva, vzpostavitev politične svobore, sklic ustavodajne skupščine.
- Po njihovi vstaji leta 1825 je Nikolaj I. zaostрил cenzuro, okrepil nadzor nad učitelji, šolami, omejil možnosti šolanja za nižje družbene sloje.
- 1826 je ustanovil urad za nadzor nad ljudmi → razvil se je v caristično tajno policijo.
- 1831 je zadušil poljsko vstajo, ukinil poljsko ustavo in Poljsko povsem vključil v carstvo.
- Rusijo »obvaroval« pred idejami z zahoda.

Boj proti narodnim idejam

- Napoleonova vladavina – ljudje seznanili z družbenim in državnim redom, kjer so vsi enaki pred zakonom in imajo državljanske pravice.
- Marsikje se z restavracijo niso sprijaznili: nasprotovali absolutizmu in zahtevali pravico do sodelovanja pri političnem odločanju.

Novе ideje se krepijo

- izobraženci (profesorji, pisatelji, odvetniki, zdravniki, študentje), premožnejši meščani in del plemstva: poudarjali, da zakonodaja, davki in uprava države ne morejo biti le zadeva vladarja; tudi ljudstva.
- Predlagali so, da bi skupaj z vladarjem vladali izvoljeni predstavniki ljudstva (poslanci), ki bi v parlamentu sprejemali zakone in nadzirali izvršilno oblast (vlado, vladarja).
- Država naj ne bi smela omejevati osebnе svobode ljudi, vsi enaki pred zakonom.
- Temeljne pravice bi morali zapisati v ustavo, prizadevali pa so si tudi za gospodarski liberalizem (svoboda gospodarskega udejstvovanja).
- Liberalno gibanje se je po DK kmalu okrepilo.
- V Nemški zvezi so se za spremembe zavzemali intelektualci in študenti, povezani v študentske (burševske) organizacije.
- Uspehi liberalnega gibanja opazni v nekaterih južnonemških državah (Badn, Württemberg, Bavarska).
- 1814-1830 utrdilo svoje ustavno pravo že 15 nemških držav. Imele so omejeno predstavniško demokracijo, uveljavile vrsto liberalnih svoboščin. Cilj meščanov in knezov (le-ti želeli prehiteti ustavno gibanje meščanstva).
- Španija:
  - o kralj Ferdinand VII.
  - o Ni hotel priznati ustave iz leta 1812, zaostрил cenzuro, zapiral univerze in gledališča, okrepil vlogo cerkve in jezuitov, obnovil inkvizivijo. ← nezadovoljstvo.
  - o 1820 revolucija, ki so jo v imenu Sv. Alianse pomagale zadušiti francoske čete – kralj spet vladal absolutistično.
  - o Po Ferdinandovi smrti se je začelo 4 desetletja trajajoče obdobje karlističnih vojn.
- Portugalska:
  - o Cortes (parlament) 1821 v odsotnosti kralja sprejel ustavo.
  - o Boj med pristaši starih in novih idej se je nadaljeval skozi vse predmarčno obdobje.
- Italija:
  - o Za uresničitev liberalnih idej so se borili pripadniki tajnega revolucionarnega združenja – karbonarji.
  - o Prizadevali so si za nacionalno združitev Italije.
  - o 1820 vstaja proti sicilskemu kralju Ferdinandu I., zavzeli Neapelj, kralja prisilili, da je razglasil ustavo.
  - o Revolucijo je porazila avstrijska intervencijska vojska.
  - o Pristaši Mlade Italije so si prizadevali za liberalne svoboščine in oblikovanje italijanske republike.
- Rusija:

- o Po smrti Aleksandra I. je prišlo do vstaje skupine gardnih častnikov – dekabristov.
- o Prizadevali so si za politično in družbeno preobrazbo Rusije.
- o V 40-letih so se v Rusiji okrepili opozicijski krožki, zahtevali spremembe (izhajali iz zahodne ali domače tradicije).
- Habsburška monarhija:
  - o pred marčno revolucijo 1848 so se ukrepile zahteve po koncu fevdalizma, razrahljanju cenzure in uvedbi ljudskega predstavništva.

Protiukrepi

- Zahteve po reformah so se s težavo uveljavljale.
- V državah Nemške zveze so vladarji na pobudo kneza Metternicha okrepili pritisk na liberalno opozicijo.
- Kongres nemških knezov v letovišču Karlovi Vari na Češkem (1819): dogovorili za ukrepe proti pristašem liberalnega in nacionalnega gibanja:
  - o Pod strog nadzor države so postavili univerze.
  - o Omejili svobodo tiska.
  - o Okrepili cenzuro.
  - o Mnoge »svobodnomiselne« so na insceniranih procesih obtožili in zaprli.
- Dunajska sklepna listina iz leta 1820 je omogočala nadzor zveze nad notranjo politiko posameznih držav članic, tudi če so le-te v svojih ustavah predvidevale liberalnejše ravnanje.
- V državah, kjer je izbruhnila revolucija, so na pomoč domačim vladarjem (v skladu z načeli Svete alianse) priskočile njihove močnejše sosedse.
- Julijska revolucija 1830 v Franciji je vplivala dogajanje po vsej Evropi.

Odmevi na julijsko revolucijo (1830)

- Belgiji priznali neodvisnost.
  - Postala je parlamentarna, ustavna monarhija, ki je bolj kot v drugih državah omejila pristojnosti vladarja.
  - Volilna pravica omejena.
    - o a parlamentarni sistem,
    - o dobčinska samouprava,
    - o z ustavo zajamčene pravice svoboščine državljanov
- Belgijo naredile za najbolj demokratično
- V Švici se je v večini kantoov okrepilo reformno gibanje usmerjeno k demokratizaciji in liberalizaciji.
  - Z vodilnih položajev izrinili aristokracijo, uvedli so demokratične ustave (njihov temelj: oblast ljudstva in pravna enakost).
  - Pojavila težnja, da bi zvezno pogodbo preoblikovali v nekoliko bolj centralistično.
  - Liberalno: konzervativno usmerjeni kantoni: različni pogledi na organizacijo države.
  - Verske razlike med katolike in protestanti.

- → spopadi med kantoni, končali so se z državljansko vojno 1847.
- Nemčija: v različnih mestih je prišlo do neredov, v Braunschweigu pa do male revolucije.
- Na Saškem so leta 1831 razglasili svobodnomisljeno ustavo.
- V južnonemških državah (ustavna ureditev že prej): opozicija je zahtevala nadaljnjo demokratizacijo življenja.
- Zvezni parlament v Frankfurtu je leta 1832 sprejel »ukrepe za ohranitev zakonitega miru in reda v Nemčiji« → skoraj povsem odpravili svobodo tiska in združevanja.
- Opozicija se je vseeno nezadržno krepila (1848 – revolucionarno leto).

Nacionalna gibanja

- V št. državah, ki so bile pod Napoleonovo oblastjo, se je meščanstvo po izobrazbi in premoženju ob liberalnih idejah navduševalo za uresničitev nacionalnih ciljev.
- Osvobodilne vojne proti Napoleonu, v katerih je sodelovalo tudi ljudstvo, so okrepile moderno nacionalno zavest.
- Ljudje, ki so imeli isti jezik, kulturo, so se čutili povezane s skupno zgodovino → želeli živeti skupaj v svoji državi.
- Nacionalna gibanja so se razvila zlasti pri narodih, ki so živeli v več državah ali v okviru druge države.

Italijansko narodno gibanje

- Jug: Kraljestvo dveh Sicilij (Burboni), v srednji Italiji Toskana, Modena, Parma (vladali člani stranskih vej Habsburžanov), v srcu Italije papeška država, na severu kraljestvo Piemont-Sardinija (Savojci), Lombardija-Benečija (v okviru avstrijskega cesarstva).
- Karbonarji: tajna revolucionarna zveza, organizirala vstaje (v K. 2 Sicilij, Piemontu ter papeški državi), neuspešne (niso bile usklajene, niso imele jasnega združitevnega programa).
- Revolucionarna organizacija Mlada Italija: leta 1831 v Marseillu ustanovil Giuseppe Mazzini.
- Prizadevala si je združiti demokratične in nacionalno čuteče sile v Italiji okrog natančnega programa (neodvisnost, združitev, republika).
- Spremenila je metode delovanja: široka in organizirana propaganda med prebivalstvom na celotnem območju Italije.
- 1833-1834: organizirali več vstaj v S in sr. Italiji, a so vlade posameznih italijanskih držav hitro zadušile.
- Vincenzo Gioberti: duhovnik in profesor v Torinu je bil eden zmed najvplivnejših predstavnikov gibanja za prerod, vstajenje Italije – risorgimento.
- Prepičan je bil, da bi morala biti združena Italija konfederacija obstoječih italijanskih držav, v kateri bi moral imeti glavno vlogo papež.
- Cesare Balbo leta 1847 začel s Camilom Cavourjem izdajati list Il Risorgimento – svoje upe usmerjal v kr. Piemont-Sardinija z domačo vladarsko hišo.

Belgijsko narodno gibanje

- Po julijski revoluciji v Franciji: stopnjujoča se verska, gospodarska, politična in zgodovinska nasprotja med protestantskim S (Nizozemska) in katoliškim J (Belgija) → izbruha revolucije v Belgiji.
- Nizozemci: »gospodarji«, skušali na silo asimilirati Belgijce (holandski zakoni, davki, pritiskali na katolicizem in liberalizem, omejevali svoboščine).
- Podpora Velike Britanije in Francije: Belgija se odcepi od Nizozemske.
- Sprva zahteve o avtonomiji Belgije v okviru Združene Nizozemske → nasprotovanje nizozemske oblasti → v gibanje za osvoboditev izpod nizozemskega gospostva in oblikovanje lastne države.
- Belgijski parlament se je 1830 odločil za ustavno monarhijo, za belgijskega kralja je izvolil Leopolda Saško-Koburškega.
- Na londonski konferenci 1831 so velesile priznale neodvisnost Belgije.
- Francoska in britanska vojska sta prisilili Nizozemce, da so zapustili novo državo.
- Leta 1839 so evropske velesile z londonskim protokolom Belgiji zagotovile trajno nevtralnost.

Poljsko narodno gibanje

- kongresna Poljska bila s personalno unijo povezana z Rusijo.
- Novembra 1830 izbruhnili vstaja (povezano z belgijskim uporom, ker so Rusi želeli, da bi šli poljski vojaki dušiti revolucijo v Belgiji).
- Poljski sejem je odstavil carja, začela se je vojna, začetni uspehi, a 1831 vstajniki poraženi.
- Poljsko vstajo Velika Britanija in Francija nista podprli.
- Neuspeh je uničil edino enklavo politične svobode v ruskem imperiju.
- Poljsko ustavo so ukinili, razpustili poljski sejem, vojsko, posestva voditeljev upora zaplenili in veliko upornikov poslali v Sibirijo.
- Poljska je postala integralni del ruskega cesarstva.
- Oblasti so zaprle varšavsko univerzo, na uradne položaje nastavile Ruse, poostrele nadzor nad poljsko katoliškocerkvijo.

Irsko narodno gibanje

- 1800 priključila Anglija, razpustila parlament, katolikom odvzela pravico do zastopništva v brit. parlamentu.
- Gibanje (20-let) za enakopravnost katolikov s protestanti.
- Odvetnik Daniel O'Connell – karizmatični vodja gibanja, ki se je naslonilo na katoliško cerkev in ljudske množice.
- Ustanovil Katoliško združenje, z njegovo pomočjo dosegel, da je brit. parlament 1829 uzakonil enakopravnost irskih katolikov.
- Vodja irske stranke v brit. parlamentu: s podporo vigovski vladi po 1835 dosegel nekaj kocesij za Irsko (uvedba osnovnega šolstva, reforma lokalne samouprave).
- Reforme vigovske vlade polovične: O'Connell razočaran, začel si je prizadevati za irsko avtonomijo.
- 1840 ustanovil združenje Repeal, ki je zahtevalo preklic unije z Veliko Britanijo in obnovitev irske avtonomije.
- Gibanje imelo množično podporo Ircev. O'Connell zavračal nasilje: irsko nacionalno gibanje se je razcepilo. Del pristašev je ustanovil

revolucionarno organizacijo Mlada Irska - poskušali z orožjem. Revolucionarni upor 1848 ni uspel.

Južna Amerika

- po Napoleonovem vdoru na Iberski polotok: v politično brezpravnih in gospodarsko izkoriščanih španskih kolonijah v J in Sr. Ameriki - boji za neodvisnost.
- Boj so podprle ZDA, ki so nasprotovale vojaški intervenciji Svete alianse v korist Španije.
- Ameriški predsednik Monroe je 1823 zavrnil vsako vmešavanje evropskih držav v ameriške zadeve → Monrojeva doktrina.
- Neodvisnost: vse nekdanje španske kolonije, Brazilija.

Prvi in drugi srbski upor

- 1804 v beograjskem pašaluku (ožja Srbija ob Moravi): upor srbskega prebivalstva proti 4 janičarskim voditeljem (dahije).
- Ti so si prisvojili oblast, odpravili samoupravo (Srbija dobila z mirom v Svištovu 1791), zviševali davke in si prisvajali dohodke, ki so pripadali sultanu.
- Skupščina v Orašču: vodja upora Karađorđ Petrović - Črni Jurij.
- Sprva zahtevali le obnovo avtonomije pod sultanovo suverenostjo, nato popolno osamosvojitvev.
- Srbske upornike podpirala Rusija, 1805 pri Ivankovcu premagali turke → začela se je splošna vstaja za osvoboditev izpod Turškega jarma.
- Srbi so sami osvobodili Srbijo, 1807 razglasili neodvisnost, imenovali vlado in ukinili čiftniški sistem.
- Mir v Bukarešti (1812) - končana rusko-turška vojna. Razglasili amnestijo za upornike in Srbom obljubili samoupravo.
- Po Napoleonovem napadu na Rusijo Turki zopet začeli prodirati v Srbijo - do konca 1813 zasedla beogradski pašaluk.
- Prvi srbski upor bil zlomljen. Turki so se maščevali upornikom, prebivalci bežali v Rusijo in Avstrijo.
- Drugi srbski upor 1815, vodil knez Miloš Obrenović.
- Srbska uporniška vojska je hitro osvojila pašaluk. + pomoč Rusije: sultan priznal srbsko samoupravo (1816), Obrenovića (dal umoriti Karađorđa) pa za dednega kneza;
- Obrenović želel Srbijo spremeniti v avtonomno kneževino, ruska diplomacija ga je podpirala.
- Mir v Odrinu 1829: turška vlada prizna avtonomijo Srbije (odtlej plačuje le davek, turške oblasti pa se niso več mešale v notranjo upravo dežel).
- Turške spahije 1830 zapustijo Srbijo, 1833 so odpravili pašaluk in fevdalne odnose.
- Obrenović dobi naslov dednega kneza.
- Srbija postane avtonomna kneževina z absolutističnim vladarjem, ki je poskušal vladati avtokratsko.

Grška vstaja

- 1814 so v Odesi ustanovili 1. tajno zvezo heterijo → nacionalno gibanje se hitro okrepi, skušalo je krščansko prebivalstvo dvigniti v upor proti Turkom.
- Dejavnost tajnih zvez (nastale v Atenah, Odesi, nosilci trgovci) širila, načrtna propaganda - vpliv na evropsko javno mnenje + priprave na upor
- 1821 v Jassyju v Moldaviji pod vodstvom kneza Aleksandra Ypsilantija. Kmalu zatrt, Ypsilanti zaprt.
- Upor ljudstva nadaljeval.
- Kongres v Epidavru 1822: uporniki razglasili neodvisnost helenskega ljudstva, sprejeli ustavni zakon.
- V različnih nemških državah (ne v Avstriji!) so se ukrepili filohelenski krogi, Grkom so na pomoč hiteli prostovoljci (Byron).
- 1823 Grki osvojili Tesalijo, J Epir, Egejsko Makedonijo.
- Leta 1827 Anglija, Francija in Rusija v londonski pogodbi podprle grško samostojnost.
- Rusko-francosko-britansko brodogradništvo v bitki pri Navarinu premagalo turško-egipčansko mornarico.
- Grški uporniki za predsednika grške republike izvolili grofa Kapodistriasa.
- Z ofrinskim mirom 1829 in na londonski konferenci 1830 priznali samostojno grško državo.
- Državljanska vojna, umorijo Kapodistriasa, na čelo postavijo Otona I (sina bavarskega kralja Ludvika I.).
- Tudi Oton I je vladal avtokratsko, šele po vojaškem upor 1843 sprejel novo ustavo in vladal s parlamentom.

Razpadanje osmanskega cesarstva

- 17. in 18. stol.: začne propadati, vse večja kriza. Vzroki:
  - o Fevdalizem: turški fevdalci neposlušni, samovoljni, turški fevdalni red zaostajal, v turški vojski zavladal nered, neposlušnost, anarhija → izgubljene bitke.
  - o Zastarelo gospodarstvo: slabo razvita mesta, obrt, trgovina.
  - o Slabli so sultanovi centralni organi.
- Tako je Osmansko cesarstvo razpadlo na samostojne pokrajine in etnične enote.
- Od sultana so se ločevali vsi, ki niso bili Turki.
- Zanimanje velesil zaradi strateške lege. Rusija (opravičuje: pravoslavna - pomoč Srbom in Grkom in panslavizem: združitev vseh Slovanov) in Avstrija.
- Tekmovali, katera bo pridobila več turškega ozemlja in katera bo prišla prej v Istanbul.
- Francija in Velika Britanija sta budno pazili, da Turčija ne bi postala plen sosednjih držav → vzhodno vprašanje je vprašanje evropskih velesil.

Mettrichov absolutizem

- Knez Celens Lothar Metternich.
- V absolutizmu videli način vladanja, primeren za boj proti revolucionarnim in nacionalnim idejam.

Cenzura in politična represija

- Sistem politične represije; glavno orožje: stroga cenzura, razvejana policija z množico ovaduhov na terenu.
- Režim se je opiral na državne uradnike in katoliško cerkev.
- Cenzura: tiska (Kmetijske in rokodelske novice), gledališče, književnost (prepovedali so vrsto knjig znanih mislecev, tudi leksikone).
- Režim je zavračal reformne pobude.

Nacionalni problemi v habsburški monarhiji

- Politični nacionalizem se je krepil pri vseh 11 narodih monarhije (Romuni, Madžari, Judje, Čehi, Poljaki, Rutenci, Hrvati, Srbi, Italijani, Nemci, Slovenci).
- Italijansko narodno gibanje: za izgon Avstrijcev iz Lombardije in Benečije.
- Poljsko n. g.: ponovna vzpostavitev poljskega kraljestva.
- Rusinsko n. g.: v Galiciji, dilema zaradi narodne identitete (ali so veja ukrajinskega ali podaljšek ruskega naroda), kulturni značaj.
- Češko n. g.: delo učenjakov, pisateljev, zgodovinarjev, kulturni značaj. Ideja o ponovni vzpostavitvi enotnosti dežel sv. Vavclava.
- Madžarsko n. g.: želelo doseči največjo možno neodvisnost Ogrske + ji dati madžarski značaj (izključno). Kossuth, Szecheny → multietično Ogrsko so želeli spremeniti v madžarsko nacionalno državo.
- Ljudstva proti madžarizaciji:
  - o Sasi (enakopravnost nemškega jezika v Transilvaniji),
  - o Romuni (brezpravni kmetje, zahtevali priznanje svoje politične eksistence),
  - o Srbi (n. g. imelo kulturni značaj),
  - o Slovaki (z vzpostavitvijo enotnega jezika (akcija Ludovita Šturla, naslonil na srednjeslovaško narečje) – napredek).
  - o Hrvaško n. g.: morali najprej poenotiti jezikovno in politično razdrobljen hrvaški prostor.

Ilirizem

- Hrvaško politično in jezikovno nacionalno gibanje v prvih letih 19. stoletja.
- Zaradi madžarizacije.
- Pobudnik: Ljudevit Gaj, gibanje označeno s slovanizemom (Iliri naj bi bili Slovane jezikovno poenotili (panslavizem).
- Janko Drašković 1832 predlagal politično enotnost Hrvaške, Slavonije, Dalmacije, Vojne krajine, Bosne in Hercegovine in slovenske literature – štokavsko narečje.
- Srbi in Slovenci gibanja niso sprejeli (želeli ohraniti Veliko Srbijo), Slovenci pa so imeli težave s poenotitvijo.
- Ilirizem odigral odločilno integracijsko vlogo pri ustanovitvi in oblikovanju skupne hrvaške nacionalne zavesti.
- Hrvati so se želeli upreti madžarski tiskarski cenzuri in avstrijskemu cesarstvu.

- Ideje ilirizma so odmevale med mlajšimi slovenskimi intelektualci v narodnostno bolj ogroženih slovenskih deželah (Koroška, Štajerska).
- Prevzeli smo črkopis: gajico (prej je bila bohoričica).
- Stanko Vraz: podpiral, zagovarja, da bi za višje slovstvo uporabljali ilirščino, za nižje pa slovenščino.